

Economische invalshoek helpt onderwijs professionaliseren

We moeten niet méér, maar efficiënter leren

Niemand weet hoe je het meeste rendement haalt uit het onderwijs, ook leraren niet. Met een economische benadering zou je dit wél kunnen bepalen, stelt hoogleraar Lex Borghans. 'We moeten kijken waar de prijs om iets te leren het laagst is en het resultaat het hoogst.'

door Linda Welther

Rond hun zesde jaar leren kinderen lezen en schrijven. Lezen is cruciaal voor andere vakken en voor het latere leven, dus hoe eerder je ermee begint, hoe meer je ervan kunt profiteren. Maar psychologen wijzen erop dat kinderen er pas op een bepaalde leeftijd echt aan toe zijn. Uit de figuur (PISA-gegevens uit 2000) blijkt dat kinderen van 15 die wat ouder waren toen hun leesonderwijs in groep 3 begon, er meer van opgestoken hebben. Dus als kinderen eerder beginnen met leren lezen, gaat het moeilijker. Economen trekken een andere conclusie. Wie jong in groep 3 met lezen begint, leert in dat jaar maar de helft van wat hij een jaar later zou hebben geleerd. Die achterstand is tien jaar later nog te zien. Maar daarom is het nog niet verstandig om langer te wachten. Het jongste kind uit de groep heeft weliswaar een achterstand van ongeveer een half jaar, het heeft ook een voordeel op zijn oudere klasgenoten. Hij is nog steeds een jaar jonger en kan dus een jaar eerder gaan werken of studeren. De nettowinst is dus een half jaar. Volgens economische standaardberekeningen komt dit neer op ongeveer vier procent hoger inkomen, gezien over de hele levensloop.

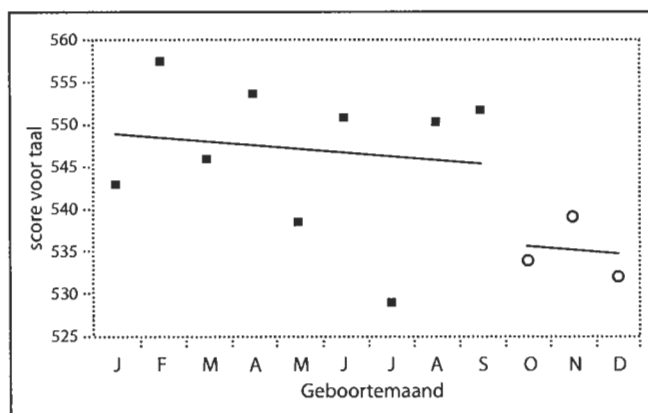
Lex Borghans, sinds enkele maanden hoogleraar Arbeids-

conomie en Sociaal Beleid aan de universiteit van Maastricht, haalt dit voorbeeld graag aan om het belang van een economische kijk op het onderwijs te onderstrepen. Hij pleit ervoor dat economen een grotere vinger in de pap krijgen in het onderwijsonderzoek. Dan zouden er andere conclusies getrokken worden.

'Op dit moment is het onderwijsonderzoek grotendeels gericht op de didactiek. Onderzoekers fungeren in feite als verlengstuk van de leraar. De leraar ervaart dat een bepaalde aanpak wel of niet werkt, en die ervaring gebruikt hij in zijn verdere lessen. Onderwijsonderzoekers doen dit in het groot: ze gaan na hoe je het beste lesgeeft, in hoeverre een bepaalde aanpak werkt of niet.'

Goede rekenprestaties in Nederland zeggen niets

'Dat soort onderzoeken is belangrijk, maar ik zou daarnaast een andere, economische benadering willen zien: hoe haal je het meeste rendement uit het onderwijs? Hoe moet je het inrichten? Niemand die het precies weet, ook de leraren niet, we slaan in feite maar een slag in de lucht. Dat verklaart ook de grote verschillen tussen landen. Nederlandse kinderen rekenen beter dan Duitse, zo blijkt uit PISA-gegevens. Iedereen is blij, maar het zegt niks, omdat Nederlandse kinderen op de basisschool nu eenmaal meer uren rekenen krijgen dan Duitse. Wat ik nu zou willen weten is het effect van een uur extra rekenen in de week meer of minder, of van eerder of later beginnen met rekenen.' Daarvoor is statistisch onderzoek nodig onder grote groepen leerlingen, waarbij pakweg de ene helft een uur extra rekenen krijgt, de andere helft niet. Na tien jaar zou je kunnen zien wat voor gevolgen dat heeft. 'Als de overheid echt lef heeft zet ze een grootschalig onderzoek op onder alle leerlingen. Dat zou een schat aan gegevens opleveren.' Zo zou je ook de effecten van onderwijsachterstandenbe-

Relatie tussen taalvaardigheid en geboortemaand bij zestienjarigen. Bron: PISA 2000 (OECD).

HENK MAGNÉE

Lex Borghans wil onder andere onderzoeken of de onderwijstijd efficiënt en weloverwogen wordt besteed.

leid kunnen meten. Beleidsmiddelen worden nog te vaak ad hoc ingezet, vindt Borghans. 'Zoals de veertig probleemwijken die van minister Vogelaar nu extra geld krijgen. Dat geld zal ongetwijfeld helpen, maar na tien jaar is niet meer te meten hoe de effecten precies zijn ontstaan. Daarvoor moet je de middelen gericht, planmatig inzetten en kleine variaties durven toestaan in de voorzieningen die je voor deze doelgroep treft. Daartoe moeten we dan natuurlijk wel bereid zijn.'

PROEFKONIJN

Borghans weerspreekt dat de leerling op deze manier een proefkonijn wordt. 'Dan zou hij dat nu ook al zijn. Men accepteert immers ook dat beginnende leraren nog aan het aftasten zijn hoe ze het beste lesgeven. Of kijk naar de verschillen tussen landen in de internationale onderzoeken. Dus waarom zou je die kleine variaties niet weloverwogen en systematisch opzetten? Als de leerlingenaantallen maar groot genoeg zijn, kun je persoonlijke omstandigheden zoals de thuissituatie en eventuele achterstanden eruit filteren en is het statistisch mogelijk het gevolg van die ene variabele eruit te lichten. Een voorbeeld: in Amerika blijken in gebieden met grote inkomensverschillen vrouwen later te trouwen. Bij individuen kun je dit verband nooit leggen, maar bij miljoenen mensen wél. Dat noemen we het wonder van de statistiek.

'Dankzij de computer en het leerlingenvolnummer wordt voor het onderwijs deze manier van onderzoeken steeds beter mogelijk. In de medische wereld gebeurt het al lang: in Rotterdam is in 2000 een onderzoek begonnen naar kinderen die dat jaar geboren zijn. Hun eetgewoonten, hun bezoek aan artsen, alles wordt in kaart gebracht. Dat levert over twintig jaar een berg informatie op. Waarom doen we dat niet ook met het onderwijs?'

Gevolg is wel minder vrijheid voor de leraar en een ministerie dat een striktere tijdsbesteding gaat voorschrijven.

'De docent zal zich meer moeten verantwoorden voor wat hij doet. Maar dat hangt samen met professionalisering. Artsen en advocaten moeten ook protocollen volgen, per uur registreren wat ze doen. Dat hoort er nu eenmaal bij.'

LESROOSTER

Tijd is cruciaal in het onderwijs. Hoe meer we leren, hoe beter. We moeten echter niet meer tijd voor het leren uittrekken, maar efficiënter leren, vindt Borghans. Een van de dingen die hij wil onderzoeken is de tijdsbesteding in het onderwijs. 'Ik heb de indruk dat scholen minder effectief lesgeven dan vroeger. Cijfers uit de Verenigde Staten laten zien dat basisschoolleerlingen het er even goed doen als dertig jaar geleden, terwijl er nu meer geld naar de scholen gaat en de ouders gemiddeld beter ontwikkeld zijn. Waar is dat geld dan aan opgegaan?'

Voor de Nederlandse situatie heeft hij weinig gegevens over dit onderwerp, want die worden nog niet systematisch verzameld. 'Lesroosters van twintig jaar geleden zijn bijvoorbeeld nergens meer te vinden. Voor mijn oratie heb ik ter illustratie de tijdsbesteding van één basisschoolklas onder de loep genomen.'

In die basisschoolklas blijkt – met de nodige slagen om de arm – dat een groot aantal lessen niet wordt gerealiseerd of een andere invulling krijgt. Van taal wordt veertien procent van de lestijd niet gerealiseerd, van wereldoriëntatie dertig procent en van rekenen gaat vier procent van de lestijd verloren. Deze tijd gaat op aan extra activiteiten zoals een schoolreisje, een sportdag, een kerstmiddag of de uitvoering van een musical. Dan is er nog tijd waarvan het onduidelijk is waaraan die is besteed. 'Die kan zijn opgegaan aan extra speeltijd of tijd voor gesprekken in de klas over gebeurtenissen die de kinderen bezighouden.' Totaal gaat er in deze ene klas achttien procent van de lestijd op aan zaken die niet gepland stonden op het lesrooster. Dat is een jaar, gerekend over de hele basisschoolperiode.

>>

- Borghans vraagt zich af of dit niet te veel is. 'Een jaar minder lesgeven willen we niet, maar al deze uren aan uitjes kunnen blijkbaar wel.'

AMATEURISTISCH

Hij waagt zich er niet aan te bepalen hoe het onderwijs ingericht moet worden. 'Of nu de nadruk moet liggen op cognitieve kennis of op sociale ontwikkeling, of burgerschap, dat moet de minister uitmaken. Ik wil alleen onderzoeken of de tijd aan die onderwijsdoelen efficiënt en weloverwogen wordt besteed. Een voorbeeld. Basisscholieren in Maastricht mogen een middagje met hun zieke teddybeer naar het ziekenhuis, om die te laten "behandelen" door artsen in opleiding. De artsen leren zo omgaan met kinderen, de kinderen ervaren dat het in een ziekenhuis heus niet eng is. Ik vraag me af of er is afgewogen of deze uren zonder les opwegen tegen de winst van het geleerde in het ziekenhuis? Of zou een leerling diezelfde inzichten kunnen opdoen als hij eens meegaat naar een zieke buurman of grootmoeder? Ik wil daar geen uitspraak over doen, maar ik vind wel dat je moet kijken op welke plek de prijs om dit te leren, het laagst is.

'Moeten leerlingen bijvoorbeeld op school praktische dingen leren, zoals computeren? De meeste kinderen leren dat huis al. Of moet er een werkplekkenstructuur komen, terwijl er in het bedrijfsleven ook al werkplekken zijn? Misschien blijkt het leren van die vaardigheden wel het

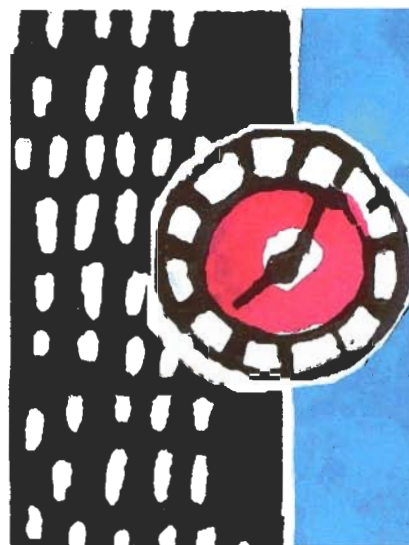
Er is weinig evidence voor levenslang leren

goedkoopst op het werk te kunnen, en is het efficiënter leerlingen op school aardrijkskunde en Latijn te leren. We weten het niet. Omdat we geen economische afwegingen maken in het onderwijs, maken we vaak de verkeerde afweging. We zijn in feite amateuristisch bezig.'

SPIJT

Wanneer we de economische blik vasthouden, komt ook het levenslang leren in een ander daglicht te staan. Economen gaan uit van de theorie van het menselijk kapitaal. Wanneer de mens leert, wordt hij slimmer en wie slimmer is kan meer geld verdienen. Tijdens het leren zijn de inkomsten echter lager omdat er niet gewerkt wordt. Wie verstandig is, besteedt de leertijd daarom aan het begin van zijn leven, om er zo lang mogelijk profijt van te hebben.

'Voorstanders van levenslang leren hebben veel claims, maar weinig evidence', vindt Borghans. 'Ze vinden dat iedereen door moet leren omdat kennis sneller verouderd. Onderzoek dat we hiernaar hebben gedaan laat echter zien dat dit niet klopt. Je kunt in veel gevallen beter op jonge leeftijd extra leren en op de koop toe nemen dat die kennis langzaam verdwijnt, dan blijven investeren in het verzamelen van kennis. Levenslang leren kun je beter zien als het bijhouden van nieuwe ontwikkelingen. Een jurist moet bijvoorbeeld op de hoogte zijn van nieuwe wetgeving. Als de wetgeving snel verouderd maar de juridische basiskennis

OLIVIA FETEMÀ

blijft bestaan, dan is het nuttig om te blijven leren. 'Desondanks starten heel wat mensen op latere leeftijd een nieuwe opleiding. Het gaat dan echter bijna altijd om mensen die spijt hebben van hun opleidingskeuze en die deze fout willen herstellen. Vanuit individueel perspectief kan het heel zinvol zijn om alsnog zo'n opleiding te gaan volgen. Maar vanuit maatschappelijk perspectief valt er veel winst te behalen – om precies te zijn 5,7 miljard euro per jaar – als mensen meteen op jonge leeftijd de juiste opleiding kiezen en niet langer studeren dan nodig is.' Bovendien wordt er de laatste tijd veel gesproken over de noodzaak ouderen langer te laten werken om zo het arbeidsvolume omhoog te krijgen, zegt Borghans in zijn oratie. 'Als we kunnen zorgen dat studenten niet onnodig blijven hangen en eerder de arbeidsmarkt betreden, heeft dat een vergelijkbaar effect. Volgens de berekeningen gaat het hier om 5,4 procent van het arbeidsaanbod van de hoger opgeleiden.'

Daarom moet er meer geïnvesteerd worden in studiekeuzeadvies en -begeleiding. 'Het studiekeuzeadvies is nu vooral gericht op het jezelf leren kennen, ontdekken wat je kunt en wilt. Maar leerlingen worden er te weinig bewust van gemaakt dat ze op hun dertigste heel anders kunnen denken dan op hun zestiende. Het meisje dat een verpleegstersopleiding kiest omdat ze mensen wil helpen, kan later bedrogen uitkomen als ze een klasgenoot tegenkomt die de artsenopleiding is gaan doen en nu veel leuker werk doet en meer geld verdient. De grootste groep spijtoptanten schijnt er onder stewardessen te zijn. Ze realiseren zich te laat dat het spannende reizen en het onregelmatige leven heel moeilijk te combineren zijn met een gezin. Eigenlijk zou je jongeren een waarschuwingsfilmje moeten laten zien waarin beroepsbeoefenaren vertellen hoe hun werk er in de praktijk uitziet.

'We overwegen daar nu onderzoek naar te gaan doen: we willen een groep jongeren over meerdere jaren volgen vanaf hun studiekeuze tot aan hun werk. De helft heeft zo'n filmje gezien, de andere helft niet. Over tien jaar zullen we weten of het werkt.'

Lex Borghans, 'Zonde van de tijd'. Leren in Nederland vanuit een economisch perspectief. Oratie universiteit Maastricht, december 2006.

Reacties: redactie@didaktief.nl.

Niemand weet hoe je het meeste rendement haalt uit het onderwijs, ook leraren niet. Met een economische benadering zou je dit wél kunnen bepalen, stelt hoogleraar Lex Borghans. 'We moeten kijken waar de prijs om iets te leren het laagst is en het resultaat het hoogst.'